

РОЗДІЛ 1. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД СПРАВЛЯННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОДАТКІВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

EUROPEAN EXPERIENCE OF COLLECTING ENVIRONMENTAL TAXES AND PROSPECTS FOR ITS IMPLEMENTATION IN UKRAINE

У статті розглянуто досвід європейських країн справляння екологічних податків з метою визначення перспектив для його імплементації у вітчизняних умовах. Розкрито сутність поняття екологічного податку. З'ясовано, що під екологічними податками варто розуміти своєрідне відшкодування шкоди, завданої довкіллю. Тому обсяг екологічного податку має покривати величину фінансування реалізації заходів природоохоронного характеру та відповідати обсягу шкоди, завданої навколишньому середовищу. Розглянуто особливості екологічного оподаткування в європейських країнах. Наведено види екологічних податків в Європі. Досліджено проблемні аспекти в сфері екологічного оподаткування в Україні. Встановлено, що на сьогоднішній день в Україні вже сформовано основу подібної законодавчої бази, однак із поглибленням глобалізаційних процесів воно потребує певного удосконалення, зокрема насамперед варто звернути увагу на використання комплексного підходу до екологізації національної економіки, що вимагає реалізації комплексу заходів стосовно пониження навантаження на навколишнє середовище.

Ключові слова: екологічний податок, екологічне оподаткування, зарубіжний досвід, природоохоронні заходи, проблеми в сфері екологічного оподаткування.

The article examines the experience of European countries in the implementation of environmental taxes in order to determine the prospects for its implementation in domestic conditions. The essence of the concept of ecological tax is revealed. It was found that environmental taxes should be understood as a kind of compensation for damage caused to the environment. Therefore, the volume of the environmental tax should cover the amount of funding for the implementation of nature protection measures and correspond to the volume of damage caused to the environment. In general, the problem in the field of ecology in Ukraine is quite similar to this kind of problems at the global level, which is why there is a need to consider the experience of European countries in the implementation of environmental taxes in order to determine the prospects for its implementation in domestic conditions. The features of environmental taxation in European countries are considered. European countries direct the paid environmental taxes mainly to the improvement of investment and innovation development in the field of environmental protection. At the same time, environmental taxes are an important tool for solving the problem of redistributing monetary resources in the direction of improving the financing of programs aimed at rational use of nature and preserving the quality of the environment. Unfortunately, in domestic conditions, environmental taxes today only fiscally direct the system of collection of environmental payments. The types of environmental taxes in Europe are given. Problematic aspects in the field of environmental taxation in Ukraine have been studied. It has been established that today the basis of such a legislative framework has already been formed in Ukraine, however, with the deepening of globalization processes, it needs some improvement, in particular, first of all, it is worth paying attention to the use of a comprehensive approach to the greening of the national economy, which requires the implementation of a set of measures to reduce the burden on the environment environment.

Key words: environmental tax, environmental taxation, foreign experience, environmental protection measures, problems in the field of environmental taxation.

УДК 336.027; 658.18

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct69-1>

Чиркова Ю.Л.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри зовнішньоекономічної
та митної діяльності,
Національний університет
«Львівська політехніка»

Бортнікова М.Г.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри зовнішньоекономічної
та митної діяльності,
Національний університет
«Львівська політехніка»

Chyrkova Yuliia

Lviv Polytechnic National University

Bortnikova Maryana

Lviv Polytechnic National University

Постановка проблеми. На сьогоднішній день найбільш гостро перед Україною постала проблематика фінансування реалізації заходів природоохоронного характеру. У сучасних умовах війни, дана проблематика набувала виняткової актуальності через суттєве зменшення державного фінансування в сфері охорони довкілля. Тому на даний час для України доволі актуальним лишається питання пошуку альтернативних джерел фінансування охорони навколишнього середовища, зокрема впровадження екологічного оподаткування, що потребує створення сприятливих передумов для ефективного управління ним. Все вище наведене обумовлює необхідність подальшого визначення сутності екологічних податків, їх

класифікації та результативність від їх введення. Варто зазначити, що проблема у сфері екології в Україні доволі схожа із такого роду проблемами глобального рівня, через що виникає потреба у розгляді досвіду європейських країн справляння екологічних податків з метою визначення перспектив для його імплементації у вітчизняних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематику справляння екологічних податків в Україні та світі досліджували чимало науковців, зокрема О. Веклич, Т. Волковець, О. Гаврик, І. Гобир, С. Дорогунцов, Екінс П., К. Канонішена-Коваленко, С. Козьменко, Є. Мішенін, М. Осадчий, Н. Присяжнюк, І. Свиноус, О. Слободенюк, Л. Шевченко, І. Ярова та інші.

Постановка завдання. Метою дослідження є розгляд досвіду європейських країн справляння екологічних податків з метою визначення перспектив для його імплементації у вітчизняних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш, ніж перейти до розгляду досвіду європейських країн справляння екологічних податків, на нашу думку, варто розкрити їх сутність.

Так, екологічні податки (якщо бути точним – податки, які мають відношення до екології) були визначені в рамках ОЕСР і Міжнародного енергетичного агентства як будь-які обов'язкові односторонні платежі органам державного управління, база стягнення яких має відношення до екології (при цьому податкову базу становлять енергоносії, відходи, викиди, природні ресурси тощо) [10].

На думку Є. Мішеніна та І. Ярової, екологічний податок є компенсацією за шкоду завдану природному середовищу та отриманий збиток соціально-економічній системі. Дослідники вважають, що ефективним критерієм оцінки заходів з екологічної безпеки є розрахунок еколого-економічного ефекту [6, с. 39].

Як порівняння наведемо визначення екологічного податку Податковим кодексом України: екологічний податок – це загальнодержавний обов'язковий платіж, що справляється з фактичних обсягів викидів в атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднювальних речовин, розміщення відходів, фактичного обсягу радіоактивних відходів, що тимчасово зберігаються їх виробниками, фактичного обсягу утворених радіоактивних відходів та з фактичного обсягу радіоактивних відходів, накопичених до 1 квітня 2009 р. [7]. Варто зазначити, що порівняно з іноземними джерелами, вітчизняна нормативно-правова база, зокрема Податковий кодекс України занадто деталізує екологічне оподаткування.

Відтак, беручи до уваги вище наведене можна дійти висновку, що під екологічними податками варто розуміти своєрідне відшкодування шкоди, завданої довкіллю. Тому обсяг екологічного податку має покривати величину фінансування реалізації заходів природоохоронного характеру та відповідати обсягу шкоди, завданої навколишньому середовищу.

Уперше на офіційному рівні необхідність запровадження екологічних податків було задекларовано в першій Програмі дій Європейського Союзу у сфері навколишнього середовища (1973 р.) і пов'язано з реалізацією принципу “забруднювач платить”. Увага до екологічних податків і зборів у країнах ЄС активізувалася з другої половини 80-х років ХХ ст. Початок 90-х років ХХ ст. характеризувався переходом від усвідомлення проблем навколишнього природного середовища (довкілля) до розробки шляхів їх вирішення. Запровадження цієї та багатьох інших прогресивних ідей

пов'язано з проведенням Конференції ООН у Ріо-де-Жанейро і прийняттям Декларації з навколишнього середовища і розвитку та Порядку денного на ХХІ століття [9].

Більшість податків, які сплачуються в Україні, виконують переважно фіскальну функцію, тобто мають на меті лише наповнення бюджету країни. Проте, головною метою справляння екологічних податків є передусім виконання екологічної функції, зокрема стимулювання платників даного виду податків до належної поведінки в сфері охорони довкілля.

У Європі податки належать до екологічних, коли база оподаткування є фізичною одиницею виміру або умовною одиницею того, що чинить достовірно встановлений негативний вплив на довкілля [3]. У різних країнах їх називають по-різному: платежами, зборами, платою, податками, але все це лише різні назви одного економічного інструменту [2, с. 226].

Вітчизняна податкова система в сфері справляння екологічних податків лише перебуває на етапі становлення, що вимагає суттєвого їх удосконалення. В основі системи справляння екологічних податків лежить так звана «ідея подвійної користі», тобто економічне стимулювання охорони навколишнього природного середовища і ресурсозбереження за рахунок впровадження екологічного оподаткування мають відбуватися разом із співвідносним послабленням податкового тягаря на інші об'єкти оподаткування, зокрема прибутки.

Європейські країни сплачені екологічні податки спрямовують переважно на покращення інвестиційно-інноваційного розвитку сфери охорони довкілля. В той же час, екологічні податки виступають важливим інструментом розв'язання проблеми, пов'язаної із перерозподілом грошових ресурсів у сторону покращення фінансування програм, спрямованих на розумне природокористування і збереження якості довкілля. На жаль, у вітчизняних умовах екологічні податки на сьогоднішній день лише фіскально спрямовують систему стягнення екологічних платежів.

Досвід країн ЄС демонструє, що під екологічними податками, які з року в рік становлять все більш значну частину дохідної бази бюджетів цих країн, розуміють саме податки на небезпечні для навколишнього середовища види господарської діяльності: виробництво енергетичного і моторного палива, електроенергії, автомобілів тощо. Іншими словами, все, що здатне викликати несприятливі зміни в навколишньому середовищі, може бути предметом екологічного оподаткування. Взавши це визначення за основу, Директорат з податків та митних зборів Європейської комісії поділив екологічні податки на сім груп:

– енергетичні податки (energy taxes) – на моторне паливо, на енергетичне паливо, на електроенергію;

– транспортні податки (transport taxes) – податки з подоланого кілометражу, щорічний податок з власника транспортного засобу, акцизи при покупці нового або уживаного автомобіля;

– платежі за забруднення (tax on emissions, carbon taxes) – за викиди забруднюючих речовин в атмосферу і викиди у водойми вуглекислого газу та інших шкідливих речовин (хлорфторвуглеводнів, оксидів сірки й азоту, свинцю);

– платежі за розміщення відходів (tax on waste) – платежі за розміщення відходів на звалищах та їх переробку і податки на низку спеціальних продуктів (пакувальні матеріали, батареї, шини, змащувальні масла тощо);

– податки на викиди речовин, що призводять до глобальних змін (tax on emissions) – речовин, що руйнують озоновий шар, і парникових газів;

– податок на шумове забруднення (earmarked charges);

– платежі за користування природними ресурсами (royalty) [11].

Різні види екологічних податків, які можуть стягуватися у країнах ЄС, частково співпадають з компонентами екологічного податку в Україні: наприклад, податки за забруднення та частково енергетичні податки в ЄС та такі компоненти екологічного податку в Україні, як податок за забруднення атмосферного повітря, скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти, розміщення відходів, податку за обсяги електричної енергії, виробленої експлуатуючими організаціями ядерних установок (атомних електростанцій). Також екологічні податки ЄС включають такі види податків, які в Україні існують окремо від екологічного: наприклад, транспортні податки та податки на ресурси в ЄС і рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів, води, користування надрами тощо в Україні [4].

Ситуація з екологічним і енергетичним оподаткуванням суттєво різниться країнами-членам Європейського Союзу. Комбінація і структура податків, мета державної політики, пов'язаної з оподаткуванням у різних країнах, різні. Так, за даними, викладеним у звіті "Оподаткування. Тенденції в Європейському Союзі в 2016 р. " в Ірландії, Нідерландах, Португалії та Великобританії застосовуються деякі податки на забруднення або користування ресурсами, але при цьому країни входять в число держав з найвищим відсотком доходу від екологічного податку, одержаного за рахунок енергетичного і транспортного секторів [5, с. 15].

Частка екологічних податків у загальному обсязі оподаткування в різних країнах може значно відрізнятися. Так, як свідчать дослідження вітчизняних науковців [1], серед аналізованих країн найнижчу частку екологічних податків має США – 3,2%. При цьому найвищий показник

демонструє Ірландія – 11,9% від загального обсягу оподаткування. середній рівень обсягів екологічних податків демонструють кілька країн: Греція і Нова Зеландія – по 6,1% від загального обсягу оподаткування, Японія – 6,5%, Фінляндія – 7,3%, Іспанія – 7,5% [2, с. 226].

Фінансові інструменти "зеленого оподаткування" сформувалися в Європейському Союзі передусім в Західній Європі, а потім були прийняті в Південно-Східній Європі. Так, Фінляндія ввела перший податок на викид CO₂ у світі в 1990 р. Нідерланди, Норвегія і Швеція ввели екологічні податки в 1991 р. за ними послідували Данія в 1992 р. і Великобританія в 1993 р. Значні досягнення в сфері екологічного оподаткування у Німеччині, де стягується екологічний податок з 1999 р. Основною метою всіх цих податкових реформ було, в першу чергу, запобігання збільшенню загального податкового тягаря, зниження впливу на навколишнє середовище за рахунок справляння податків за забруднення, і при цьому зниження податків на працю, що сприяє збільшенню зайнятості за рахунок зниження витрат на робочу силу [8, с. 21].

Таким чином, можна стверджувати, що у всіх європейських країнах стягуються екологічні податки. В той же час, варто зазначити, що існує певна розбіжність у адмініструванні даного виду податків, зокрема їх можуть включати у ціну товарів, виробничий процес чи сплачувати при переробці або утилізації товарів. Тому, на основі досвіду європейських країн в сфері екологічного оподаткування можна зробити висновок про достатньо високий рівень ефективності даного виду податків.

Водночас варто відзначити певні проблемні аспекти в сфері екологічного оподаткування в Україні, а саме:

1. Непостійне призначення надходжень від сплати екологічних податків. Динамічні зміни пропорційного розподілу грошових ресурсів від екологічного оподаткування між державним і місцевими бюджетами негативно впливають на стабільність політики в сфері охорони природного середовища та реалізації більшості програм у даній галузі.

2. Надходження до загального фонду державного бюджету екологічного податку за поводження з радіоактивними відходами обумовлюється розробкою та фінансуванням програм в даній сфері саме державою. Це негативно позначається на цільовому призначенні на виправлення шкоди, завданої довкіллю різними забруднювачами. Проте, на нашу думку, дані кошти варто направити до спеціального фонду бюджету, що дасть можливість краще регулювати їх цільове використання.

3. Невелика питома вага екологічних податків у структурі податкових надходженнях та брак

фінансування потрібних заходів, спрямованих на охорону природного середовища незважаючи на стабільне зростання ставок екологічного податку. Відтак, можна стверджувати про невиконання компенсаційної і фіскальної функції даного виду податку в Україні порівняно з європейськими країнами, де це досить ефективно регулюється.

4. В Україні найбільш забруднює довкілля саме енергетика. Тому європейські країни передбачають стягнення більшості екологічних податків саме з даної сфери, на що варто звернути уваги у вітчизняних умовах.

5. В Україні впроваджено програму з надання пільг по кредитуванню екологічних програм модернізації підприємств, які найбільше забруднюють навколишнє середовище. Однак, можна спостерігати доволі низький рівень зацікавленості підприємництва у використанні подібних програм і здійсненні модернізації. Відтак, надходження коштів від сплати підприємствами екологічного податку є досить низьким, що унеможливорює здійснення модернізації, яка потребує чималого фінансування. Тому, розв'язання даної проблеми вимагає більш ґрунтовного дослідження екологічного оподаткування в Україні із врахування досвіду європейських країн.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, на основі вище зазначеного можна дійти висновку, що усі європейські країни практикують екологічне оподаткування. Різниця між ними полягає лише у питомій вазі екологічних податків у ВВП даних країн та у загальній величині оподаткування. Крім цього, існує певна відмінність у структурі екологічних податків у європейських країнах, проте ставлять перед собою здебільшого однакові завдання, що дозволило узагальнити основні види екологічних податків у Європі. Щодо України, то законодавством передбачено стягнення трьох видів екологічних податків, зокрема плати за забруднення довкілля; податку на відходи, а також податки, пов'язані з радіоактивними відходами. Водночас, стягуються податки, пов'язані з використанням природних ресурсів, електричної енергії і використання транспортних засобів, проте вони не входять до структури екологічного податку. Загалом в основі екологізації національної економіки повинна лежати законодавча база в сфері охорони довкілля, узгоджена з міжнародними нормативно-правовими актами, які регулюють дану галузь. На сьогоднішній день в Україні вже сформовано основу подібної законодавчої бази, однак із поглибленням глобалізаційних процесів воно потребує певного удосконалення. Насамперед варто звернути увагу на використання комплексного підходу до екологізації національної економіки, що вимагає реалізації комплексу заходів стосовно пониження навантаження на навколишнє середовище.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Веклич О.О. Екологічне оподаткування в Україні: реалії та напрями вдосконалення з урахуванням світового досвіду : монографія. Київ : Либідь, 2001. 347 с.
2. Гобир І.Б. Особливості екологічного оподаткування нафтогазовидобувних підприємств: практика зарубіжних країн. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Випуск 3 (08). С. 224–228.
3. Дорогунцов С.І. Екосередовище і сучасність. Управління екосередовищем в умовах регіоналізації. Київ : Кондор, 2006. 446 с.
4. Канонішена-Коваленко К., Шевченко Л. Екологічний податок в Україні від А до Я. Київ : Фондація «Відкрите Суспільство», 2017. 105 с.
5. Козьменко С.М., Волковець Т.В. Особливості екологічного оподаткування в зарубіжних країнах. *Вісник СумДУ*. 2019. № 1. С. 11–18.
6. Мішенін Є.В., Ярова І.Є. Системна оцінка результативності екологічного оподаткування у контексті соціально-еколого-економічної безпеки просторового розвитку. *Екологічна безпека*. 2019. № 1. С. 38–47.
7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page37> (дата звернення: 09.11.2022).
8. Свиноус І.В., Слободенюк О.І., Присяжнюк Н.М., Гаврик О.Ю., Осадчий М.С. Екологічне оподаткування: світовий досвід та виклики для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 19–24.
9. Agenda 21: Earth Summit – The United Nations Programme of action from Rio. Release Date: April, 1993 / United Nations Department of economic and social affairs division for sustainable development (UNDESA – DSD). URL: <http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/Division for sustainable development> (дата звернення: 09.11.2022).
10. Paul Ekins. Theory and Practice of Environmental Taxation. URL: <http://www.greentaxreport.co.uk/read-chapters-online/11-theory-and-practice-of-environmental-taxation?showall=1> (дата звернення: 09.11.2022).
11. Restructuring the community framework for the taxation of energy products and electricity, Council Directive 2003/96/EC of 27 October 2003. URL: <http://www.eel.nl/documents/eclegislation/energy/taxation.pdf> (дата звернення: 09.11.2022).

REFERENCES:

1. Veklych O.O. (2001) *Ekologichne opodatкування v Ukraini: realiji ta naprjamy vdoskonalennja z urakhuvannjam svitovogho dosvidu* [Environmental taxation in Ukraine: realities and areas of improvement based on world experience]. Kyiv: Lybidj. (in Ukrainian).
2. Ghobyr I.B. (2017) *Osoblyvosti ekologichnogho opodatkuvannja naftogazovydobuvnykh pidpryjemstv: praktyka zarubizhnykh krajn* [Peculiarities of environmental taxation of oil and gas production enterprises: the practice of foreign countries]. *Skhidna Jevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnja* [Eastern Europe: Economy, Business and Management], vol. 3 (08), pp. 224–228.
3. Doroghuncov S.I. (2006) *Ekoseredovyshe i suchasnistj. Upravlinnja ekoseredovysshem v umovakh*

regionalizaciji [Eco-environment and modernity. Environmental management in the conditions of regionalization]. Kyiv: Kondor. (in Ukrainian).

4. Kanonishena-Kovalenko K. Shevchenko L. (2017) *Ekologhichnyj podatok v Ukraini vid A do Ja* [Environmental tax in Ukraine from A to Z]. Kyiv: Fundacija «Vidkryte Suspiljstvo». (in Ukrainian).

5. Kozjmenko S.M., Volkovec T.V. (2019). Osoblyvosti ekologhichnogho opodatkuвання v zarubizhnykh krajynakh [Peculiarities of environmental taxation in foreign countries]. *Visnyk SumDU* [Bulletin of Sumy State University], no. 1, pp. 11–18.

6. Mishenin Je.V., Jarova I.Je. (2019) Systemna ocinka rezultyvnosti ekologhichnogho opodatkuвання u konteksti socialjno-ekologho-ekonomichnoji bezpeky prostorovogho rozvytku [Systematic assessment of the effectiveness of environmental taxation in the context of social, environmental and economic security of spatial development]. *Ekologhichna bezpeka* [Ecological safety], no. 1, pp. 38–47.

7. Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI [Tax Code of Ukraine dated 02.12.2010 No. 2755-VI]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page37>. (accessed 9 November 2022).

8. Svynous I.V., Slobodenjuk O.I., Prysjazhnjuk N.M., Ghavryk O.Ju., Osadchij M.S. (2021) Ekologhichne opodatkuвання: svitovyj dosvid ta vyklyky dlja Ukrainy [Environmental taxation: world experience and challenges for Ukraine]. *Investyciji: praktyka ta dosvid* [Investments: practice and experience], no. 15, pp. 19–24.

9. Agenda 21: Earth Summit – The United Nations Programme of action from Rio. - Release Date: April, 1993. United Nations Department of economic and social affairs division for sustainable development (UNDESA – DSD). Available at: <http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/Divisionforsustainabledevelopment> (accessed 9 November 2022).

10. Paul Ekins. Theory and Practice of Environmental Taxation. Available at: <http://www.greentaxreport.co.uk/read-chapters-online/11-theory-and-practice-of-environmental-taxation?showall=1> (accessed 9 November 2022).

11. Restructuring the community framework for the taxation of energy products and electricity, Council Directive 2003/96/EC of 27 October 2003. Available at: <http://www.eel.nl/documents/eclegislation/energy/taxation.pdf> (accessed 9 November 2022).